

Панченко Вікторія. Інноваційні технології навчання англійському мові студентів університету. Проблема оптимізації вивчення іноземного мови в вищих навчальних закладах шляхом застосування інноваційних технологій є надзвичайно актуальною і потребує невідкладного конструктивного рішення. Розкрито зміст понять *інновація, інноваційна технологія*, представлені їх характеристики і типи; проаналізовані найбільш продуктивні для вивчення англійського мови інноваційні технології; охарактеризовані інтерактивні методи навчання англійському мові студентів університету. Дослідження робить акцент на провідних компонентах змісту вивчення англійського мови, на способах діяльності, а саме на вивченні різних видів мовної діяльності: мовленні, аудіюванні, читанні, письмі. Відзначається, що інтерактивне навчання передбачає знання нового не з теорії к практиці, а навпаки – з формування нового досвіду к його теоретичному осмисленню через застосування, відходять від традиційної логіки навчального процесу. Загальні основні підходи к вирішенню досліджуваної проблеми і намічені шляхи її конструктивного рішення.

Ключові слова: інновація, педагогічна технологія, інноваційні технології, інтерактивні технології, інтерактивні методи навчання, навчання англійському мові студентів університету.

Panchenko Viktoria. Innovative Technologies in Teaching English to University Students. The article considers the importance of the innovative technologies in foreign languages teaching process and proves that they are extremely relevant, facilitate the optimization of learning a foreign language and require overall constructive solution and implementation. In the focus of attention is the analysis of innovative forms and methods of teaching English to university students. The article contributes to understanding of the most important issues of the problem under consideration and offers insights into the essence of innovative technologies, laying emphasis on the definition of the peculiarities of implementing them into teaching and learning English at university. The author concentrates on the analysis of the most effective innovative forms and methods used in the process of studying English at the university. In the article the content of innovation and innovative technology notions are considered; the most important their characteristics and types are highlighted on the basis of the analysis and selection of the most productive of them for teaching English. The selected by the author interactive methods of teaching English to university students are described in the article. In the conclusions to the article the author suggests some effective ways and forms to ensure the constructive solution of the problem under discussion and to make it beneficial for teaching and learning English at university.

Key words: innovation, educational technology, innovative technology, interactive technology, interactive teaching methods, teaching English to students of universities.

УДК 811.112.2'37

*Людмила Пасик,
Лариса Рись*

ІМЕННИКОВІ КОМПЗИТИ-МЕТАФОРИ ЯК ОСОБЛИВИЙ ВИД СЛОВСКЛАДНОЇ НОМІНАЦІЇ

Розглядається малодосліджений вид іменникового словоскладання німецької мови – іменникові композити-метафори, які утворюються внаслідок взаємодії процесів словоскладання та метафоричного перенесення. Запропоновано визначення іменникових композитів-метафор, відмежовано їх від інших видів іменникового словоскладання, встановлено їхні різновиди залежно від метафоризації першого або другого складників чи всього композита в цілому. Проаналізовано відношення між безпосередніми складниками іменникових композитів-метафор та позначуваними поняттями, а також способи вербалізації асоціативного зв'язку між мислимим об'єктом та об'єктом, використаним для порівняння, у номінативній структурі іменникових композитів. Описано основні морфологічні словотвірні моделі іменникових композитів-метафор німецької мови, особливості їхньої семантики, розглянуто реалізацію номінативної, когнітивної та прагматичних функцій композитів-метафор. Проаналізований вид іменникових композитів слугує детальнішій класифікації видів іменникового словоскладання німецької мови. Наведені приклади свідчать, що описані моделі словоскладання є продуктивними словотвірними процесами в сучасній німецькій мові.

Ключові слова: іменниковий композит (ІК), іменниковий композит-метафора (ІКМ), перший безпосередній складник (ПБС), другий безпосередній складник (ДБС), метафора.

Постановка наукової проблеми та її значення. Словоскладання – найпродуктивніший і найпоширеніший тип словотворення в німецькій мові. Слова-композиції, які складаються з двох і більше компонентів, слугують зручним засобом для передачі складних понять у стислій, компактній формі, а семантичні комбінаторні можливості складових частин компонентів безмежні. Номінація у формі іменникових композицій може здійснюватися і на основі метафоричного переосмислення композиції чи одного із його складників та переносу значення з початкового, зазвичай конкретного, речового, денотата на новий, узагальнений, абстрактний. Такі метафоричні композиції німецької мови можна розглядати як взаємодію двох процесів: словотворення, а саме словоскладання, та процесу метафоричного переосмислення. Композиціям-метафорам не приділено достатньої уваги як у теорії метафори, так і в композиціології, де вони лише класифікуються як один із семантичних видів іменникових композицій. А метафоричні моделі іменникового словоскладання виступають не лише джерелом поповнення лексичного складу мови, але й слугують утворенню великої кількості неологізмів, okazіоналізмів, експресивно-образних номінацій у розмовному мовленні, мові мас-медіа та реклами. Детальнішого вивчення потребують насамперед відношення між складниками композицій-метафор та позначуваними поняттями, а також взаємодія словотвірних процесів із процесами метафоричного переосмислення.

Аналіз досліджень цієї проблеми. Вивченню іменникових композицій у німецькій мові присвячено праці багатьох мовознавців (В. С. Вашунін, М. Д. Степанова, I. Varz, D. Elke, W. Fleischer, W. Motsch, L. Ortner, C. Peschel), однак на вивченні композицій-метафор зосередили свою увагу лише деякі вчені. Їх було розглянуто, зокрема, як засіб мовної економії та вербалізації метафоричних концептів (В. Є. Прищепа, Л. Ф. Рись), досліджувалися окремі аспекти їхньої семантики (С. С. Стремедловська), а також текстотвірні та прагматичні функції (S. De Knor, H. Skirl). Однак не існує чіткої дефініції такого виду словоскладання, а також системного дослідження структури, семантики та функцій іменникових композицій-метафор. Значна продуктивність метафоричних моделей словоскладання у німецькій мові, а також недостатня вивченість цього виду словотворення зумовлюють актуальність нашого дослідження.

Мета і завдання статті. Ціль дослідження полягає в аналізі структури та семантики іменникових композицій німецької мови з метафоричним першим, другим чи обома складниками. Реалізація поставленої мети передбачає виконання таких завдань: диференціювати іменникові композиції-метафори від інших видів іменникових композицій, проаналізувати відношення між складниками композицій-метафор та позначуваними поняттями, а також способи вербалізації асоціативного зв'язку у номінативній структурі іменникових композицій. Аналіз та диференціація особливих випадків іменникового словоскладання сприятимуть детальному вивченню системи словотворення німецької мови.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Механізм творення метафори реалізується за рахунок перенесення за подібністю двох речей або двох думок про них. Двокомпонентна структура іменникового композиції (ІК) може називати обидва предмети чи явища: той, який використовуються для порівняння, та той предмет чи явище, який пояснюється, іменується за допомогою метафори. Метафоричне складне слово здатне фіксувати у своїй номінативній структурі факт установлення схожості між безпосередньо не зв'язаними предметами та явищами навколишнього світу.

Однак до сьогодні не існує чіткого визначення, що розуміється під іменниковим композиціям-метафорою (ІКМ). Окрім того, дослідники використовують багато термінів для позначення композицій, у яких один зі складників використовується у непрямому значенні. У німецькій науковій літературі це: *Vergleichskomposita*, *Vergleichsbildungen*, *Kompositionsmetaphern*, *Metaphernkomposita*.

Німецька дослідниця Г. Скірл розуміє під композитами-метафорами (Kompositummetaphern) детермінативні композити, у яких один із компонентів є метафорично переосмисленим [4, 25]. Як правило, це другий складник (ДБС), означуване слово, наприклад: *Kreditvirus*; але метафоричному переосмисленню може піддаватися і перший складник (ПБС): *Karawanen-Kapitalismus*. Однак дослідниця не відносить до композитів-метафор композити, які піддаються переосмисленню повністю, адже процес метафоризації відбувається у них автономно і не пов'язаний із процесом словоскладання.

Проте не всі дослідники дотримуються такої ж думки. С. де Кноп відносить і повністю переосмислені іменникові композити до композитів-метафор: “*Das Scheitern der EU-Verfassung ist ein Knochenbruch, aber keine Querschnittslähmung*” [2, 251].

Відносячи до ІКМ лише ті композити, які містять у своїй номінативній структурі як предмет, використаний для порівняння, так і мислимий предмет, дослідники значно обмежують можливі варіанти асоціативних зв'язків, які можуть виникати між компонентами іменникового композита і позначуванним предметом. Так, відношення між складниками композита *Staatsschiff* можна передати запропонованою Г. Скірл схемою: ПБС *подібний до* ДБС. Однак, якщо розглядати відношення між компонентами ІК *Wüstenschiff* та позначуванним предметом (верблюдом), ми бачимо, що мислимий предмет не виражено у номінативній структурі ІКМ. У метафоричному значенні використовується ДБС композита, а ПБС передає не мислимий предмет, як у випадку із *Staatsschiff*, а ознаку, яка пов'язана із цим предметом, адже пустеля (*Wüste*) – це місце проживання верблюда.

Щодо повністю переосмислених іменникових композитів, то вони не відрізняються від інших простих чи похідних слів, які можуть уживатися у прямому і метафоричному значеннях. Однак існують ІКМ, котрі не мають свого прямого значення, лише метафоричне. Процес метафоризації таких композитів відбувся, ймовірно, одночасно із процесом словотворення. Як, наприклад, у ІКМ *Stolperstein* словник фіксує лише переносне значення “*Schwierigkeit, an der etwas, jemand leicht scheitern kann*”. Тобто іменникові композити-метафори – лексичні одиниці, які у плані вираження є складними словами (композитами), а в плані змісту характеризуються метафоричним переосмисленням усього іменникового композита або наявністю метафоричного значення в одного зі складників композита.

За допомогою метафоричних композитів називаються передусім такі поняття, які важко піддаються опису та розумінню або ж потребують для цього значних мовних затрат. Композити-метафори є однослівними найменуваннями, які, безумовно, можна розглядати як засіб значної мовної економії, адже іменникові композити і так є структурами, які в згорнутій формі передають певну інформацію про позначуваний предмет. Композити-метафори – особливий вид вторинної номінації, який поєднує в собі як словотвірні процеси, так і процеси метафоричного осмислення дійсності. Такі номінативні одиниці є поширеними і в мові науки, наприклад: *Sprachfamilie, Sprachverwandschaft, Sprachstamm, Sprachzweig*. Функціонуючи як терміни, такі композити втрачають свою образність, зазвичай не мають конотативного значення і виконують передусім номінативну та когнітивну функції, на відміну від інших метафоричних композитів, що використовуються у художніх текстах, мові публіцистики та розмовному мовленні.

Багато із метафоричних композитних найменувань фіксується лексикографічними джерелами: *Querdenker* (людина з нестандартним мисленням), *Rachedurst* (жага помсти), *Hexenschuss* (простріл, поясничний радикуліт), *Verhandlungsmarathon* (довгі перемовини). Цей факт можна розглядати як підтвердження того, що композити-метафори активно використовуються для формування нових понять у мовній картині світу.

Розпізнавання та розуміння композитів-метафор, які не є усталеними та не фіксуються у словниках, залежить не лише від семантики їхніх складників, але й комунікативно-прагматичних факторів. Вирішальним для правильного прочитання таких композитів у певному комунікативному контексті є те, що їхнє дослівне розуміння незрозуміле, не

узгоджується з контекстом, на відміну від метафоричного значення. Так, можна легко розпізнати метафоричне значення ПБС у композиті *Bulldozer-Strategie* (sueddeutsche.de, 07.10.2015), однак у ІК *Bulldozer-Gangster* (spiegel.de, 25.08.2005) цей же ПБС використано у прямому значенні, і відношення між складниками цього композита можна зрозуміти з наступного контексту: «*Nach Angaben der Polizei ramnten die Täter mit einem verminten Bulldozer die Vorderfront des Gebäudes*».

Залежно від наявності метафоричного переосмислення усього іменникового композита чи лише одного із його складників, метафоричні композити поділяються нами на три основні різновиди: 1) повністю переосмислені: *Affenzahn, Sommerloch, Tapetenwechsel*; 2) композити, в яких джерелом метафоризації виступає другий компонент: *Scherzkeks, Benzinkutsche*; 3) композити, в яких перший компонент є джерелом метафоричного образу: *Betonfraktion, Schmiergeld*. При цьому спостерігаємо можливі різновиди, залежно від відношень між вербалізованими складниками значення та значенням усього іменникового композита.

У структурі композита з метафоричним другим компонентом у формі ПБС представлений мислимий предмет та предмет, що використовується для порівняння, у формі ДБС іменникового композита. При цьому асоціативний зв'язок між предметами може встановлюватися на основі окремої ознаки чи ознак, які властиві обом предметам. Так, наприклад, порівняння чогось із горою (*Berg*) чи хмарою (*Wolke*) здійснюється на основі їхньої форми: *Datenbergen, Schuldenberg, Staubwolke, Datenwolke* (сервіс зберігання даних в Інтернеті, який оформляється у вигляді хмари). У композитах *Scheidungskrieg, Alltagsdschungel, Handteller, Fehlerteufel, Lebensweg, Gehirnschmalz* ДБС фокусує нашу увагу на певних властивостях позначуваного, створюється певне уявлення, образ, який співвідноситься з предметом чи явищем, вираженим другим складником. ДБС у таких композитах називає не категорію предметів, до яких належить позначуване (родове поняття), як це характерно для типових детермінативних композитів, а предмет чи явище, із яким мовець асоціює позначуване.

У наведених іменникових композитах ПБС може повністю заміщати весь ІК, однак уже без метафорично-експресивної характеристики позначуваного, що теж є нетиповим для детермінативних композитів. Але оскільки ІК називає і предмет, використаний для порівняння (*Bildspender*) – другий складник ІК, і мислимий предмет (*Bildempfänger*) – перший складник, В. Флейшер та І. Барц кваліфікують такі ІК як компаративно-ендоцентричні [3, 99]. До компаративно-ендоцентричних ІК можна віднести й ІК зі зворотнім напрямом асоціативного зв'язку.

Іншу групу композитів з метафоричним ДБС становлять ІК, у структурі яких не представлено мислимий предмет чи явище. ПБС композита в такому випадку називає одну з ознак, яка належить до структури знання про позначуваний предмет, що допомагає здійснити проєкцію однієї структури знань на іншу й установити мислимий референт. Так, в ІК *Kaderschmiede* освітня установа порівнюється із кузнею, в якій готуються («куються») кадри; *Wortakrobat* – людина, яка дуже вміло поводить з мовою, словами; як *Touristenmagnete* позначено привабливі для туристів місця, котрі порівнюються з магнітом. Переосмислення другого складника композита відбувається у цих випадках безпосередньо у складі наведених ІК.

ДБС у композитах-метафорах може бути усталеною метафорою, яка широко застосовується в мові. Переносне метафоричне значення такої лексики може фіксуватися в словнику, як у композитах: *Spionage-Ring, Befehlskette, Umzugswelle, Fernsehfuchs*. Завдяки усталеності таких метафор вони можуть утворювати цілі словотвірні ряди, наприклад: *Börsenhai, Finanzhai, Kredithai, Miethai*. Тобто ДБС може входити до складу ІК у своєму переносному метафоричному значенні або ж його переосмислення може відбуватися одночасно із процесом словоскладання.

Часте застосування одного і того ж іменника в переносному значенні у складі композитів веде до переходу окремих іменників до афіксоїдів (напівафіксів). Наприклад, широко застосовуються як ДБС ІК метафорично переосмислені іменники *Papst: Literatur-Papst, Medienpapst, Rechtschreib-Papst; Zar: Auto-Zar, Öl-Zar, Kriegszar*, які вже зазначені у словнику Дуден як словотвірні елементи. Аналогічні приклади можна навести і з іменником *Ikone: Medien-Ikone, Wall-Street-Ikone, Kunst-Ikone, Stil-Ikone*. До цієї ж групи ІКМ відносимо й ІК з аугментативним компонентом *Riese: Automobilriese, Chemieriese, Hotelriese, Medienriese*.

При переосмисленні ПБС у метафоричному композиті спостерігаємо зворотний напрям асоціативного зв'язку між складниками ІК: ДБС *подібний до* ПБС. У цьому випадку ПБС, як це властиво детермінативним ІК німецької мови, слугує означенням щодо ДБС, який, у свою чергу, експлікує більш загальне родове поняття, клас, до якого ми відносимо позначуване. Граматична основа та семантичне ядро таких композитів зберігаються закріпленими за другим складником. Такі ІК відрізняються від прототипного виду детермінативних композитів лише наявністю асоціативних зв'язків між другим та першим складниками, адже зазвичай у детермінативному композиті ПБС безпосередньо виражає диференційну ознаку позначуваного.

У метафоричних композитах із переосмисленим ПБС прослідковуємо різні можливості встановлення асоціативного зв'язку між позначуваними складниками предметами чи явищами на основі створеного образу або однієї ознаки, використаної для порівняння. Виявлено реалізацію асоціативного зв'язку між другим та першим складниками на основі:

1) зовнішнього вигляду, зокрема форми, наприклад: *Haufenwolke* (купчаста хмара), *Knopfaugen* (круглі блискучі очі), *Bleistiftabsatz* (високий каблук). Часто асоціативні зв'язки між предметами встановлюються на основі кольору чи особливого забарвлення, наприклад: *Zitronenfalter* – «лимонниця» (метелик сімейства Білянок), де метелик порівнюється з лимоном за кольором. Інколи один і той же компонент використовується у низці композитів. Так, в ІК *Zebrafink* (зєброва амадина, вид птахів), *Zebrafisch* (риба-зебра) ПБС реалізує таку свою ознаку, як забарвлення у світлу та темну смужки. Таку ж функцію цей ПБС виконує і в інших ІК: *Zebrahemd* (тільник), *Zebrastreifen* (пішохідний перехід), *Zebraanzug, Zebrauniform* (арештантська смугаста роба). За своїм яскравим оформленням отримав назву і вид газет та журналів, які виконують зазвичай лише розважальну функцію: *Regenbogenpresse* – жовта преса;

2) фізичних властивостей предмета, використаного для порівняння, наприклад: *Betonfraktion* (фракція, яка дотримується твердого політичного курсу), *Eisengarn* (дуже міцні бавовняні або лляні нитки);

3) функціональних чи акціональних характеристик, наприклад: в ІК *Botenstoff* (нейротрансмітер – речовина, яка передає подразнення у нервовій системі) порівняння здійснено на основі функції цієї речовини «передавати інформацію», яку має і посланець. В ІК *Froschmann* (аквалангіст, легкий водолаз) порівняння з жабою здійснюється теж на основі уявлення людини про те, як вона плаває та пірнає. Сюди можемо віднести і такі ІК, як *Amphibienfahrzeug* – автомобіль-амфібія (може плавати);

4) ментальних чи духовних характеристик особи, з якою порівнюється позначуване, наприклад: *Mutterliebe, Bruderhand, Schwesterliebe*;

5) просторових або орієнтаційних уявлень про предмет, залучений до порівняння. Так, наприклад, ІКМ *Dachverband, Dachorganisation* слугують для позначення головної організації, яка об'єднує інші, підпорядковані їй структури. У цьому випадку для встановлення асоціативного зв'язку використано місце знаходження даху, наш досвід орієнтації у просторі на основі зіставлення за типом «верх – низ». Часто така орієнтація пов'язана із наданням позначуваним явищам і певної оцінки за принципом «верх – це добре», наприклад: *Spitzenbesetzung, Spitzenfilm, Spitzenqualität, Topathlet, Topausbildung, Topveranstaltung*;

б) певних образних, часто стереотипних уявлень про предмет чи явище, використані для порівняння. Образному представленню певної ознаки позначеного сприяють ПБС у таких ІК: *Hawaiihemd* (яскрава безрукавка з мотивами, які вважаються типовими для Гавайських островів), *Mondgehalt*, *Mondpreis* – дуже завищена (далека, недосяжна для більшості) заробітна плата, ціна.

Номінація на основі певного стереотипного, інколи помилкового, уявлення людей про певні речі здійснюється і в таких композитах: *Sonntagskind* – везуча людина (ніби через те, що народилася у неділю), *Montagsauto*, *Montagsproduktion* – машина / продукція із недоліками (через уявлення, що в понеділок люди працюють менш сконцентровано), *Rabenmutter* – погана мати (через уявлення про те, що ворони рано покидають і не турбуються про своїх дітей).

Із певними стереотипними уявленнями пов'язано також використання як першого складника ІКМ прецедентних імен, які актуалізують в адресата певні структури знання міфологічного, культурного, літературного, історичного характеру. Наприклад, образне найменування чорно-жовтої коаліції (CDU і FDP) *Tigerenten-Koalition* базується на знанні відомого в Німеччині персонажа дитячої історії *Tigerente* (тигрокачки), який має жовте в чорну смужку забарвлення.

Використане як ПБС прецедентне ім'я може апелювати до зовнішніх атрибутів, усталеного зовнішнього образу прецедентної особи: *Doris-Day-Charme*, *Marilyn-Monroe-Outfit*, *Marilyn-Monroe-Frisur*, *Mozartzopf*, *Hitlerbärtchen*; до характеристик її діяльності: *Herkules-Aufgabe*; до особливостей її поведінки: *King-Kong-Gehabe*.

В. Флейшер та І. Барц розглядають дотичними до метафоричних композитів моделі аугментативних іменникових композитів, перший компонент яких виражає значення збільшеності. Найпоширенішою є модель із ПБС *Riese(n)*, наприклад: *Riesenhau*, *Riesenaufgabe*, *Riesenauswahl*, *Riesendurst*, *Riesenfußballer*. При цьому ПБС може реалізувати не лише значення велетенського розміру, але й великої кількості, інтенсивності чи видатної якості. Таку ж роль можуть виконувати й інші іменники як перший складник композита, наприклад: *Herz(ens)* (*Herzensangst*, *Herzensnot*), *Bomben* (*Bombenfigur*, *Bombengehalt*, *Bombenkondition*), *Heide* (*Heidenarbeit*, *Heidenschreck*), *Mord* (*Mordsangst*, *Mordswut*), *Hölle* (*Höllenkra*, *Höllenlärm*).

У такій же підсилювальній функції можуть використовуватися переосмислені назви тварин, які ще додають оцінно-емотивного значення за рахунок їхнього застосування як лайливих слів, наприклад: *Affe* (*Affengeschwindigkeit*, *Affenkälte*, *Affentempo*), *Bulle* (*Bullenhitze*), *Sau* (*Sauleben*, *Sauwirtschaft*, *Sauglück*), *Hund* (*Hundelohn*, *Hundewetter*, *Hundeangst*), *Mammut* (*Mammutgebilde*, *Mammuttournee*, *Mammutveranstaltung*). Такі аугментативні композити відносимо до метафоричних через використання першого складника у переносному значенні, хоч і усталеному, зафіксованому в словнику.

Одночасно із метафоричним переосмисленням складника ІК може відбуватись і його метонімічне переосмислення. Взаємодію процесів метафоричного та метонімічного переосмислення спостерігаємо у процесі номінації багатьма композитами. Такі композити, як *Vollmondgesicht*, *Eierkopf*, *Milchgesicht*, *Quadratschädel*, *Gipskopf*, можуть позначати частину тіла людини, яка асоціюється з певними предметами (у цьому випадку ми спостерігаємо лише процес метафоричного переосмислення ПБС ІК), або ж у взаємодії з метонімічним перенесенням – особу, яка володіє такою ознакою. В окремих випадках взаємодія метафоричних та метонімічних процесів відбувається безпосередньо у процесі номінації. Так, ІК *Betonkopf* використовується лише для позначення впертої нерозумної людини і не може використовуватись як звичайний детермінативний композит та позначати голову людини.

Такі композити, як *Augenblick* (момент), *Handsäge* (ножівка), метафоризуються як одне ціле. Вони прирівнюються В. Флейшером та І. Барц до простих метафоричних слів та розглядаються як компаративно-екзоцентричні композити [3, 99]. Переосмислення всього композита відбувається у цьому випадку в процесі вторинної номінації, його метафоричне

значення зумовлене властивостями позначуваного складним іменником предмета чи явища й не пов'язане з процесом словоскладання. Наприклад, композит *Nussschale* позначає в прямому значенні шкаралупу горіха, а при переосмисленні – маленький корабель; *Katzenauge* окрім ока kota позначає відбивач світла на велосипеді чи машині; ІК *Meilenstein* позначає придорожній камінь, що вказує відстань у милях, а в переносному значенні – важливу віху в чиемусь розвитку, рубіж.

У випадках переосмислення всього ІК під час установаження асоціативного зв'язку між двома сутностями пряме значення ІК називає предмет, використаний для порівняння, а метафоричне – мислимий референт. Цей процес, згідно з В. Н. Телія, є процесом автономної вторинної номінації [1, 181], оскільки метафорична трансформація ІК відбувається без опори на зміст одного зі складників, композит переосмислюється цілісно, як окрема мовна одиниця.

В окремих випадках ІК був створений як образне позначення чогось, і не вживається у прямому значенні. Наприклад, ІК *Stolperstein* (камінь спотикання) використовується для позначення певних труднощів. Цікавим є те, що цей ІК отримав іще одне значення, був ще раз переосмислений на основі своєї номінативної структури. Як *Stolpersteine* стали називати пам'ятні дошки невеликого розміру, які містять коротку інформацію про жертв нацизму і розміщуються зазвичай біля колишніх місць проживання цих людей безпосередньо на тротуарі. Таким чином перехожі дійсно «спотикаються» об них, точніше – зупиняються, щоб прочитати викарбувану на цих пам'ятних знаках інформацію та вшанувати цих людей.

ІК можуть базуватися на знанні прецедентного феномена. Наприклад, ІК *Erbsenprobe* позначає випробування на шляхетне походження, розуміння якого базується на знанні казки «Принцеса на горошині». ІК, утворені на основі прецедентних феноменів, можуть входити до національної когнітивної бази й становити духовну спадщину німецького народу. Наприклад: ІК *Sterntaler* використовується для позначення «небесного благословення, винагороди (часто неочікуваної)»; порівняємо: *Derweil nimmt die Kanzlerin die Segnungen des wirtschaftlichen Aufschwungs entgegen wie das Mädchen im Märchen die Sterntaler, die vom Nachthimmel regnen* (sueddeutsche.de, 18.06.2014). Такі метафори німецький дослідник Й. Цінкен назвав інтертекстуальними, оскільки їхнє функціонування в дискурсі ґрунтується не на індивідуальній репрезентації образу, а на маніпулюванні культурними уявними світами [5, 123].

Схожими є ІК, утворені на основі фразеологічних виразів. Так, ІК *Erbsenzählerei* (дріб'язкова, педантична поведінка) має яскраву внутрішню форму та функціонує поряд із виразом *Erbsen zählen* (бути дріб'язковим, жадібним, педантичним).

Основну частину іменникових композитів-метафор представлено словотвірною моделлю Sub + Sub, що відповідає загальній тенденції в іменниковому словоскладанні німецької мови. В окремих випадках серед повністю переосмислених ІКМ та ІКМ із метафоричним другим складником натрапляємо на ІКМ з ПБС, вираженим прикметником чи дієсловом: *Wimmerholz* (скрипка), *Klatschtante* (базика). Серед словотвірних моделей композитів-метафор із метафоричним першим складником спостерігаємо також переосмислення прикметника (*Schwarzarbeit* – нелегальна робота), дієслова (*Schmiergeld* – хабар), прислівника (*Querdenker* – людина із нестандартним мисленням), словосполучення (*Schönwetterdemokratie*, *Vogel-Strauß-Politik*) та навіть речення (*Eine-Hand-wäscht-die-andere-Korruption*).

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Аналіз семантичних характеристик метафор-композитів виявив, що лише ІК з метафоричним ПБС здатні виконувати субкласифікуючу функцію, виділяти предмет із класу йому подібних, виражати у формі першого складника його особливу ознаку на основі встановлення певних асоціативних зв'язків з іншими предметами. При цьому така субкласифікація притаманна не лише суб'єктивному сприйняттю речей, а є закономірною властивістю пізнання світу, про що свідчить наявність багатьох метафор у мовах різних термінологічних систем. Так,

метафоричні композити *Perlmutterfalter*, *Zitronenfalter* позначають різні види метеликів, *IK Mutterkonzern*, *Tochtergesellschaft*, *Schwesterfirma* – різні види фірм.

У випадку метафоричного або ж метафоричного та метонімічного переосмислення другого складника, який є відповідальним за субкласифікацію, чи усього композита ДБС не виражає родового поняття та не виконує субкласифікуючої функції. Встановити клас предметів, до якого належить позначуване, можна лише розпізнавши метафору, ту ознаку, на основі якої відбулося порівняння двох явищ. Виняток становлять ті іменникові композити-метафори, у яких мислимий предмет експліцитно виражений у формі ПБС. У таких іменникових композитах ПБС може повністю заміщати весь ІК, що є швидше винятком для іменникових композитів німецької мови. При цьому втрачається метафорично-експресивна характеристика позначуваного. Так, ІК *Scheidungskrieg* не позначає якийсь особливий вид війни, а розлучення, яке інколи перетворюється на «війну» між колишніми чоловіком та жінкою.

Іменникові композити з метафоричним значенням передають не лише певні поняття, але, як і інші метафори, використовуються в дискурсі для виконання певних прагматичних функцій. Поряд із номінативною та когнітивною функціями більшість композитів-метафор виконують експресивну функцію. Адже метафоричні найменування завжди привертають увагу своєю образністю і здатні передавати не лише певну інформацію про позначуване, але й ставлення мовця до нього. Образність метафори є одним із чинників, який обумовлює прагматичну дію метафори, яка може полягати у зміні ставлення до позначуваного, пробудженні інтересу до нього, переконанні у його позитивній чи негативній цінності або виникненні певної емоційної реакції. Такий вплив може досягатися за допомогою композитних метафоричних найменувань насамперед завдяки певній перспективізації, висуненню на передній план окремих характеристик позначуваного. Предметом подальшого дослідження може бути зіставний аналіз функціонування метафоричних словотвірних моделей ІК у різних типах дискурсу.

Джерела та література

1. Телия В. Н. Коннотативный аспект семантики номинативных единиц / В. Н. Телия. – М. : Наука, 1986. – 144 с.
2. De Knop S. Die Rolle des Textes bei der Interpretation von metaphorischen Neubildungen / Sabine De Knop // *Deutsche Sprache : Zeitschrift für Theorie, Praxis, Dokumentation*. – 2003. – № 31 (3). – S. 250–262.
3. Fleischer W. Wortbildung der deutschen Gegenwartssprache / Wolfgang Fleischer, Irmhild Barz. – 3. Aufl. – Tübingen : Niemeyer, 2007. – 382 S.
4. Skirl H. Kompositummetaphern – semantische Innovation und textpragmatische Funktion [Elektronische Ressource] / Helge Skirl // *Metaphorik.de*. – 2010. – № 19. – Zugangsregime : http://www.metaphorik.de/sites/www.metaphorik.de/files/journal-pdf/19_2010_skirl.pdf
5. Zinken J. Imagination im Diskurs: Zur Modellierung metaphorischer Kommunikation und Kognition : Dissertation zur Erlangung der Würde eines Doktors im Fach Linguistik [Elektronische Ressource] / Jörg Zinken. – Bielefeld, 2002. – 262 S. – Zugangsregime : <http://bieson.ub.uni-bielefeld.de/volltexte/2004/483/>

References

1. Teliya, Veronika. 1986. *Konnotativnyi Aspekt Semantiki Nominativnykh Yedinit*. Moskva: Nauka.
2. De Knop, Sabine. 2003. “Die Rolle des Textes bei der Interpretation von metaphorischen Neubildungen”. *Deutsche Sprache* 31 (3) : 250–262.
3. Fleischer, Wolfgang. Barz, Irmhild. 2007. *Wortbildung der deutschen Gegenwartssprache*. Tübingen: Niemeyer.
4. Skirl, Helge. 2010. “Kompositummetaphern – semantische Innovation und textpragmatische Funktion”. *Metaphorik.de*. http://www.metaphorik.de/sites/www.metaphorik.de/files/journal-pdf/19_2010_skirl.pdf
5. Zinken, Jörg. 2002. “Imagination im Diskurs: Zur Modellierung metaphorischer Kommunikation und Kognition”. PhD diss. <http://bieson.ub.uni-bielefeld.de/volltexte/2004/483/>

Пасык Людмила, Рысь Лариса. Именные композиты-метафоры как особый вид словосложной номинации. Рассматривается малоисследованный вид именного словосложения немецкого языка – именные композиты-метафоры, которые образуются в результате взаимодействия процессов словосложения и метафорического переноса. Дано определение именных композитов-метафор, они дифференцированы от других

видов именного словосложения, установлены их разновидности в зависимости от метафоризации первого, второго компонентов или всего композита в целом. Проанализировано отношение между непосредственными составляющими именных композитов-метафор и обозначаемым понятием, а также способы вербализации ассоциативной связи между мыслимым объектом и объектом, использованным для сравнения, в номинативной структуре именных композитов. Описаны основные морфологические словообразовательные модели именных композитов-метафор немецкого языка и особенности их семантики, рассмотрена реализация номинативной, когнитивной и прагматических функций композитов-метафор. Проанализированный вид именных композитов служит более детальной классификации видов именного словосложения немецкого языка. Приведенные примеры свидетельствуют, что описанные модели словосложения являются продуктивными словообразовательными процессами в современном немецком языке.

Ключевые слова: именной композит, именной композит-метафора, первая непосредственная составляющая, вторая непосредственная составляющая, метафора.

Pasyk Liudmyla, Rys Larysa. Nominal Metaphorical Compounds as a Particular Type of Compound Word Nomination. This article presents a discussion of a type of nominal composition in modern German which has received very little investigative attention – nominal metaphorical compounds which are formed by the interaction of compounding processes and metaphorical transfer. In this paper metaphorical compounds are defined with precision and are distinguished from other types of nominal compositions. Their varieties are identified on the basis of the metaphorical use of the first or second constituent or of the noun compound as a whole. The relationship between the immediate constituents of nominal metaphorical compounds and the denominated items are analyzed, as well as ways of verbalizing the associative connection between the object which is denoted and that which is used for comparison, in the nominative structure of nominal metaphorical compounds. A description is given of the basic morphological word formation models of nominal metaphorical compounds in modern German and their semantic features, and the implementation of the nominative, cognitive and pragmatic functions of metaphorical compounds is reviewed. The type of noun compounds which were analysed provides evidence that the described compounding models are productive word formation processes in the modern German language.

Key words: noun compound, nominal metaphorical compound, the first immediate constituent, the second immediate constituent, metaphor.

УДК 811.111'27:801.661

Еліна Розвод

МІФОЛОГІЧНЕ ТА СИМВОЛІЧНЕ ЗНАЧЕННЯ КОНЦЕПТУ *SUN* ЯК ОСНОВНА ФОРМА ВИРАЖЕННЯ СОЦІОКУЛЬТУРНОГО БУТТЯ АМЕРИКАНСЬКОГО ЕТНОСУ

Розглянуто низку підходів до визначення та вираження міфологічного та символічного значення концепту *SUN* і встановлення символічних рис міфологеми в мовній картині носіїв англійської мови. Кожній лінгвокультурній спільноті притаманні певні уявлення про світ, що існують у формі колективних узагальнень, що передаються із покоління в покоління у вигляді міфів, архетипів, символів, стереотипів поведінки тощо. Усі зазначені поняття співвідносяться з міфологічною картиною світу тими базовими уявленнями про світ, які є спільними для носіїв англійської мови і котрі слугують основою їхньої культурної ідентичності. Міф – це не якась окрема частина життя людини – ним пронизана кожна сфера людського життя, а найбільше – культура. Для символів характерна культурна пам'ять, що походить ще з тих часів, коли для людини первинною була міфологічна концептуалізація світу. Відповідно, такі міфологічні символи стають ключовими рисами кожної національної картини світу та представляють її глибинні витоки. На відміну від концепту в його традиційному розумінні, міфологічні концепти (міфологеми) репрезентують дещо розмиті знання, тобто нечіткі уявлення про навколишній світ. Міфологеми є також досить нестабільними: протягом свого існування вони можуть створюватись, трансформуватись, а іноді зникати, залежно від культурно-історичних умов та середовища, в якому вони існують. Міфологеми можуть належати культурі загалом та відображати загальну специфіку міфологічного мислення, яка збереглася в сучасному глобалізованому світі завдяки взаємовпливу культур і стереотипному відображенню ірреального у всіх народів.

Ключові слова: міф, міфологема, символ, етнос, репрезентація, національна картина світу.